

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת בהר-בהוקותי תשפ"ו גליון 640 שנה י"ב - כל הזכויות שמורות ©

הטעם שרבא שלח את תלמידיו לבתיהם בניסן ותשרי

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' (כה ד)
בגמ' ברכות (לה:) איתא אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזון קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא, כלו' בחודשים ניסן ותשרי שהם ימי הקציר וימי האסיף לא יבאו ללמוד בשיבה דע"י שלא יעבדו שדותיהם באותה עת יהיה טרודים בפרנסתם כל השנה ע"י ברש"י.
ובכמה מרבתינו פירשו שמבואר בזה שכל שנה ב' חודשים עובדים ולא לומדים ואחר ו' שנים הו"י חודשי עבודה ולכן התורה אמרה מצוות שמטיטה להשלים י"ב חודשי לימוד תורה.
אלא שלשון "במטותא מינייכו" שאמר רבא תמוהה מפני שבש"ס מצינו בכמה מקומות לשון זו ביחס לבקשה שמבקש אדם מעומק לבו הנוגעת להצללת נפשות כדאיתא ביומא (עב:) במטותא מינייכו לא תירתון תרתי גיהנים (לא תירשון פעמיים גהינים), וכדאיתא בחגיגה (ה:) במטותא מינייכו לא תיענש להו לדרבנן, וכדאיתא בסנהדרין (צא.) במטותא מינייכו פוק מאתרינ ואל תיגרי מותנא בהנך דהיינו שהיתה עיר שלא שיקרו בה ואנשי הארץ ימים וכשבא לשם דובר שקר ביקשו ממנו שיצא כי ע"י שקריו מתו אנשים, וכדאיתא בע"ז במטותא מינייכו לא תתלוצצו כי היכי דלא ליתי עלייכו יסורין, וכנהה עוד דוגמאות, ומדוע א"כ דיבר רבא בלשון שכחו כשביקש מתלמידיו שיעבדו שדותיהם פעמיים בשנה, ועוד קשה מהו שאמר "לא תחזו קמאי" על מה החרדה הגדולה שלא יראו פניו בחודשים אלו הרי יכל לומר להם רק שבחודשים אלו ילכו לעבוד בשדותיהם כדי שתהיה להם פרנסה.

לכן נראה לפרש באופן אחר שבגמ' ב"מ (פו.) מסופר בארוכה שלהשינו על רבה בר נחמני שמבטל תריסר אלפי גברי מירשאל בחודש ניסן ובחודש תשרי שבאים לשמוע דרשותיו וכך לא משלמים מיסים כי באותה עת שבאים אליהם גובי המלך אינם בבתייהם ומחמת כך המלכות רדפה אחר רבה בר נחמני והיה לו צער גדול ומת עיי"ש כל המעשה.
ועפ"ז יש לפרש אף כאן שהסיבה שרבא שלח התלמידים בניסן ותשרי הוא מפני שפחד שילשינו עליו כמו שהלשינו על רבה בר נחמני שגורם כשגובי המלך לא יגבו מהם מיסים ופחד רבא שירדפהו ויצערהו וימות ושפיר שאמר לשון "במטותא מינייכו" דאכן שייך לשון הנאמרת על יסורים ומיתה, וכן שפיר שאמר "לא תחזו קמאי" כי סכנה היא אם יראו פניו בחודשים אלו שתאמר המלכות שמבטלים מתשלום המס.
ומה שאמר להם רבא שהסיבה היא כדי שיעבדו בשדות אי"ז עיקר הטעם ורק שאמר זאת כי לא רצה לומר הטעם האמיתי כדי שלא יצטערו מדאגתו.

תוספת ברכה

מה מיוחד בספרה שבע שבה שבת ובה שמיטה

ובשנה השביעית תשבית שבת שבתון יהיה לארץ (כה ד)
הרי שהקב"ה מצווה דוקא בשנה השביעית לשבות, וכן גבי שבת

מצווה הקב"ה כל יום השביעי לשבות וצריך להבין מדוע ציווי השביתה נאמר דוקא על מנין השבע.

ונראה לבאר זאת ובהקדם, כתב ידידיה האלכסנדרוני (הנקרא פילון היהודי) שמספר שבע הוא מספר קדוש ומופרש כי הקדמונים כללו המנין בעשר והם עשר הספירות וכדמצינו הרבה בחז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות עשרה נסיונות נתנסה אברהם וכדו' ומתוך מנין העשר המספר שבע מופרש ומובדל וכך חשבונ.

א' היא ראש לכל האותיות והיא מקור המספר שהכל מתחיל בה, ב' יש לה כח הולדה מפני שב' פעמים ב' עולה ד', ג' גם יש לה כח הולדה שהרי ג' פעמים ג' עולה ט', ד' יש לה כח הולדה מפני שב' פעמים ב' עולה ד', ה' יש לה כח מוליד כי ב' פעמים ה' עולה י', ו' יש לה כח הולדה כי ב' פעמים ג' עולה ו', ח' יש לה כח הולדה כי ב' פעמים ד' עולה ח', ט' יש לה כח הולדה כי ג' פעמים ג' עולה ט', י' יש לה כח הולדה כי ב' פעמים ה' עולה י'.
והיינו שכל הספרות עד מנין י' שהם המנין החשוב שבהם נברא העולם וכדו' אינן מופרשות ומבדלות זו מזו שכל הספרות יש בהם או כח להוליד מספר אחר מתוך ה' ספרות או שהן עצמן נולדות מתוך ה' ספרות.

שונה הוא מספר שבע שאין לו כח לא להוליד ואף אינו נולד כי ב' פעמים שבע עולה י"ד וזה יותר מהי' ספרות וכן אינו נולד כי ב' פעמים ג' עולה ו' וב' פעמים ד' עולה ח' הרי שז' אינו נולד מתוך ה' ספרות.

ומבואר בזה שהספרה שבע מופרשת ומבדלת משאר הספרות ומטעם זה היום השביעי והשנה השביעית הם זמן קדוש מופרש ומבדל משאר הימים והשנים והפרישו הקב"ה משאר זמנים וצוה בו על השבת ועל השמיטה.

תפארת יהונתן

מהו דכתיב "בשנת היובל הזאת"

בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וגו' (כה יג) יש להבין מהי מילת הזאת דלכא' היה די לומר בשנת היובל תשובו. ונראה לפרש שבשמיטת כספים של שביעית הדין הוא שהשביעית משמטת בסופה ולא בתחילתה כדאיתא בחז"ל אין שביעית משמטת אלא בסופה ומעתה הו"א דה"ה בשימוט שביובל דהיינו שהשדות חוזרות למוכר בסוף שהיובל משמט בסופו, קמ"ל קרא בשנת היובל הזאת תשובו ולא בסופה אלא בתחילתה.

תפארת יהונתן

עונש גלות על אי שמירת השמיטה הוא מידה כנגד מידה

וצויתני את ברכתי וגו' (כה כא) בגמ' שבת (לג.) איתא בעוון שלא שומרים שמיטה גולים ישראל מארצם, צריך להבין מה מידה כנגד מידה יש בזה שבעוון אי שמירת שמיטה יש גלות. ונראה לפרש דהנה אם התורה היתה מצוה שלא לעבוד בשביעית אבל לא היתה מבטיחה כנגד זה שבשנה הששית יהיה פי שלש היה מובן מה שיש אנשים שאינם שומרים שמיטה מפני שלחוצים על פרנסתם ומחיייתם דא"ל היה בזה איסור אך מובן

מדוע אנשים נכשלים אבל אחר והתורה מבטיחה שתגדל התבואה פי שלש אין מובן אדם שכן עובד בשביעית שהרי ממילא אין לו הפסד ואדרבא הוא מקבל שנה של מנוחה בלי הפסד.

ובהכרח לומר שאדם העובד בשביעית הוא אדם הבוחר בעבודה וטרחו שהרי יכול לנוח ולקבל את ברכת ה' והעונש כנגד זה הוא גלות שיפול ביד אויביו וישתעבדו בו ושפיר דהוי עונש מידה כנגד מידה.

מגלה צפונות

האם גר ותושב סותרים זה את זה

והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (כה כג) יש להקשות מה שייר לומר כי גרים ותושבים אתם הלא גר ותושב הם דברים הסותרים כי גר הוא מישהו חדש ותושב הוא מישהו קבוע, וכע"ז כבר הקשה רש"י על דברי אברהם אבינו שאמר לבני חת "גר ותושב אני עמכם" (בראשית כג ד) עיי"ש.

ונראה לפרש דאיתא בגמ' שבת (לג.) וברש"י לעיל (פס' יח) שבעוון ביטול שמיטות גלו ישראל ולכן ציוה הקב"ה על מצוות יובל שבה חוזרים השדות למוכרים דאין הארץ נמכרת לצמיתות שע"ז ירגישו בני"י שהארץ אינה שלהם אלא של הקב"ה ואם לא ישמרו השמיטה בארץ יקח להם אותה והם יגלו.

ועפ"ז יש ליישב ולפרש הפסוק כך, "והארץ לא תמכר לצמיתות" אלא חוזרת ביוכל והטעם לזה הוא כדי שידעו בני"י כי "לי הארץ" ולא שלכם "כי גרים" ר"ל שאתם רק גרים עליה ואם תדעו כך תקיימו השמיטות וע"ז לא תגלו אלא "ותושבים אתם עמדי" ר"ל תהיו תושבים קבועים, וא"כ אין סתירה בזה דהכי קאמר שאם תדעו שאתם רק גרים והארץ של הקב"ה הרי שתהיו תושבים קבועים עליה ולא תגלו אבל אם לא תדעו שאתם רק גרים אלא תחשבו שהארץ שלכם ותעבדו בשמיטה הרי שתגלו ותהיו רק גרים, (א.ה.) ועיי"ש שמפרש עפ"ז הפסוק בדברי הימים (א כט טו) כי גרים אנחנו ותושבים ככל אבותינו" ואת הפסוק בתהילים "כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי" (לט יג) על דרך זו.

מגלה צפונות

בחקתי

רמז לדברי חז"ל שהנהגה מסעודת הרשות לסוף גולה ממקומו

ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם (כו ה) יל"ע מהו לשון "לחמכם" שע"פ רוב מצינו בתורה שכתוב "לחם" כגון בזעת אפך תאכל לחם (בראשית) "לא במסכנות תאכל בה לחם" (עקב) וכדו', וכן יש להבין מהו לשון "בארצכם" הול"ל "בארץ" כמובאר בפסוק שאח"כ "ונתתי שלום בארץ".

עוד יש להבין מה הסמיכות בין אכילת לחמכם לשובע לבין ישיבה לבטח בארצכם.

ויש ליישב עפ"ד הגמ' בפסחים (מט.) כל הנהגה מסעודת הרשות לסוף גולה ממקומו כלו' אדם הנהגה מסועדה שאוכל אצל חבירו שאינה סעודת מצוה לבסוף גולה ממקומו וזו מידה כנגד מידה מאחר ועוזב ביתו ושולחנו כדי להנות מאחרים נענש שצריך לעזוב ביתו ולגלות ממקומו.

ולפי"ז יש לפרש דזו כוונת התורה לרמז "ואכלתם לחמכם" דייקא לחם שלכם ולא של אחרים ואז "וישבתם לבטח בארצכם" דייקא בארץ שלכם שלא תצטרכו לגלות משא"כ אם תאכלו לחם של אחרים תתחייבו גלות ולא תשובו לבטח בארצכם, ושפיר נמי סמיכות אכילת לחמכם לשובע לישיבה לבטח בארצכם.

תוספת ברכה

בחז"ל ירדוף אחד עשרים ובא"י ירדוף אחד אלף

ורדפו מכם חמישה מאה (כו ח) כלומר כל אדם מישראל ירדוף כ' גוים.

והקשו בעלי התוס' עה"ת שבפר' האזינו נאמר "איכה ירדוף אחד אלף" (לב-ל) וכיצד כאן אחד ירדוף רק עשרים ותירצו דכאן קאי גבי הריגה שאחד יהרוג עשרים ובהאזינו קאי גבי רדיפה שאחד יניס אלף.

אבל דבריהם קשים דבגמ' מו"ק איתא שדוד הצטער על שהרג רק שמונה מאות גוים ולא אלף ככתוב בפסוק איכה ירדוף אחד אלף עד שהשיבהו דזה בעוון חטא בת שבע הרי דקרא קאי בהריגה וחזרה סתירה.

ויש ליישב ע"פ מאי דאיתא בספר שפע טל (שער ח' פ"א) שארץ ישראל קדושה בחמישים קדושות ועפ"ז יש ליישב שבפסוק כאן מדבר על חוצה לארץ שחמישה ירדפו מאה דא"א להעמיד זאת בא"י כי קודם לכן כתוב וחרב לא תעבור בארצכם וא"כ אין לישראל סיבה לרדוף אע"כ קאי בחוצה לארץ ובחוצה לארץ יש כח ביד ישראל להרוג רק עשרים גוים משא"כ קרא דפר' האזינו קאי על ארץ ישראל ובארץ ישראל יש קדושה פי חמישים משאר מקומות וא"כ מעלתה נמי פי חמישים ומכיון שבשאר מקומות הורג אדם מישראל כ' גוים בא"י יש בכוחו להרוג פי חמישים שזה אלף ולכן כתיב שם איכה ירדוף אחד אלף.

תורת משה

חשבון י' נשים אפו תנור אחד בשבוע

ואפו עשר נשים לחמים בתנור אחד (כו כו) פרש"י מחוסר עצים.

ונראה לפרש זאת ובהקדם, הגמ' במגילה (כח.) מדקדקת בלשון המקרא אם נאמר הכבש למה נאמר אחד וכע"ז יש להקשות כאן אם נאמר בתנור מדוע נאמר אחד הלא תנור הוא לשון יחיד ואף אם יהיה כתוב בתנור נדע שהכוונה לתנור אחד.

האבן עזרא כתב כאן שדרכן של בנות ישראל היה לאפות פעם אחת כל שבוע מאידך במדרש רבה (ויקרא לב-ג) והובא ברש"י (פר' אמור כד-י) איתא שהמקלל אמר דרכו של מלך לאכול פת חמה בכל יום וכיצד לחם הפנים נאכל אחר ט' ימים, והנה ודאי אין הכוונה על אכילת הקב"ה אלא על אכילת כהנים שהרי כל ישראל בני מלכים וכיצד אוכלים פת לט' ימים הלא דרך בני מלכים לאכול פת חמה בכל יום, ולפי"ז יש לפרש שהעשירים אוכלים בכל יום פת חמה שאופים באותו היום והעיניים אופים פעם בשבוע כדברי האבן עזרא.

ומעתה עשר בנות ישראל העשירים צריכות לאפות בשבוע שישים תנורים שבשבוע יש ששה ימים כפול עשר נשים הרי שישים תנורים, ובגמ' בגיטין (נו.) אמר ר' חסדאי שלאוצר חיטים צריך שישים אוצרות של עצים בשביל לאפות את החיטים ללחם דהיינו שצריך פי שישים עצים מהחיטים.

ולפי"ז יש לפרש החשובון נפלא, הקללה היא שבזמן שצריכות לאפות שישים תנורים כלו' עשר נשים בשבוע יאפו רק תנור אחד ופרש"י שהסיבה לכך היא מחסור בעצים כי צריך פי שישים עצים מהחיטים והיה להם מחסור בעצים בשביל לאפות תנור אחד מתוך שישים.

וזה כוונת הכתוב תנור אחד ר"ל תנור פעם אחת בשבוע שאפו עשר נשים תנור אחד לשבוע.

מים יחזקאל

ביאור הקללה "ולא אריח בריח ניחחכם"

והשימותי את מקדשכם ולא אריח בריח ניחחכם (כו לא) יש להקשות מה הקללה המיוחדת בזה הלא פשיטא שאם אין בית המקדש אין ריח ניחוח להריח.

ויש ליישב דאיתא בגמ' יומא (לט) שכמה מאות שנים אחר הרחבן עדיין היו מריחים את ריח פיתום הקטורת.

ועפ"ז י"ל שזה מה שנתקללו כאן דתחילה אמר "והשימותי את מקדשכם" ובזה קיללם שיחרב בית המקדש ברם עדיין ישאר ריח ניחוח של הקטורת ועל כך מוסיף לקללם "ולא אריח בריח ניחחכם" שקיללם שיגיע זמן שאפילו הריח ניחוח ישתכח ולא יריח עוד.

מהר"ל דיסקין